

Föreläsning 6/1/1953.

Lappmarkerna

i administrativt hänseende.

Med lappmark menades ursprungligen det område, som utgjorde handels-distrikt för den ena eller andra samfälligheten av birkarlar, d.v.s. de köpmän som fram till början av 1600-talet drevo handel med lapparna och uppburo skatt för Kronan av dem. Då birkarlarna bodde endast i Kemi, Torneå, Luleå och Piteå, nämndes deras distrikt Kemi, Torneå etc. lappmarker. Umeå och Ångermanna lappmarker fördes troligen senare in under lappmarksbegreppet. Genom lappmarksplakaten 1673 27/9, 1695 3/9 och 1749 24/11 befordrades inflyttning och nybyggesanläggning i lappmarkerna (15 frihetsår, frihet för militärtjänst jämte andra förmåner).

De norrländska lappmarkerna fingo sina områden avgränsade till nedan-nämnda, så småningom tillkomna socknar.

Kemi lappmark: Enare, Sådankylä och Kusamo socknar.

*ind. Älghäls s. 124
skulle ha varit
Kemi lappmark
från 1750r*

Torneå lappmark: Utsjoki[†] (till 1810, då denna socken överfördes till Kemi lappmark), Juckasjärvi och Enontekis (Karesuando) socknar.

Luleå lappmark: Gällivare och Jokkmokks socknar.

Piteå lappmark: Arvidsjaur och Arjeplogs socknar.

Umeå lappmark: Lycksele socken.

Ångermanlands eller Åsele lappmark: Åsele socken (Fredrika, Doroteå, Vilhelmina).

Dessa lappmarker, utom Åsele lappmark, förenades 1638 med Västerbottens län; Åsele lappmark överfördes 1694 i uppbördshänseende till samma län (men kvarstod i judiciellt hänseende under Ångermanlands södra domsaga).

†
Perioden 1751-1810 var lappmarkerna uppdelade i Norra och Södra lappmarken.

Norra lappmarken: Torneå och Kemi lappmarker

Södra lappmarken: Luleå, Piteå, Umeå och Åsele lappmarker.

*† Före år 1730 hade lappmarkerna egna lappfogdar
år 1731-1750 var de i administrativt hänseende
underlydda de andra fjärderna, utom anslutna till
resp. Stoberss fogdamer (Hälsjö lappmark, s. 10)*

Efter freden 1809, då Kemi lappmark och Utsjoki socken av Torneå lappmark överfördes till Finland samt Norrbottens län bildats, gjordes ny indelning:

Norrbottens läns norra lappmarksfögderi (Torne lappmark): Juckas- 1810-1836
järvi och Emontekis. Existerade 1810-1836; därefter uppgick fögderiet i Torneå fögderi.

Norrbottens läns södra lappmarksfögderi: Jokkmokks och Gällivare 1810-1826
socknar. Existerade 1810-1826. Därefter ingick Jokkmokk i Luleå fögderi och Gällivare i Kalix fögderi, varvid fögderiet upplöstes.

Västerbottens läns lappmarksfögderi: Åsele, Umeå och Piteå lapp- 1810-1946
marker; Piteå lappmark överfördes 1856 till Norrbottens län (och ingick 1856-1867 i Luleå fögderi för att därefter utgöra eget fögderi).

I administrativt avseende stodo lappmarkerna ursprungligen under lappfogdar (med en länsman för varje lappby). Instruktioner för lappfogdarna 1607 och 1695. Ny instruktion utfärdades om lappmarksfögderiernas administration 1760 5/8 för "kronofogdarna i lappmarken".

Häradsskrivare funnos ej i lappmarkerna; kronofogden ombesörjde de göromål som i andra fögderier åvilade häradsskrivare (genom expeditiionsfogden i Vb lappmarks fögderi). Då mantalsskrivning av befolkningen inom lappmarkerna infördes genom kungl. förordning 1866 9/11 (nr 70/1866), ombesörjdes denna förrättning i socknarna av länsmännen. Sedan kronofogdeinstitutionen upphört år 1917, tillsattes häradsskrivare i det enda fögderi inom lappmarken som återstod, Vb läns lappmarksfögderi.

Litt.: Samling av författningar ang. de s.k. lappmarksfriheterna utg. av E. Poignant, 1872. A. Hülphers, Lappmark, Å. Holmbäck, Om lappskattelandsinstitutet, 1922. G. Thuland, Lappmarken som särskilt juridiktionsområde (i Norrbotten 1950-51).

H.P.